

روش تنظیم پاورقی (قسمت دوم)

ابوالفضل طریقه‌دار

در شماره قبل از فایده و ضرورت پاورقی، انواع آن و نحوه چینش اجزا سخن گفتیم. در این شماره، ادامه مباحث پاورقی را پی می‌گیریم. در قسمت آخر مقاله قبلی درباره نحوه ثبت نام «کتاب» در پاورقی بحث کردیم، اکنون در خصوص نام مؤلف، صفحه کتاب و نیز پاره‌ای دیگر از مطالب مربوط به پانویست خصوصاً شیوه ارجاع به منابع الکترونیکی، گفت‌وگو می‌کنیم.

نام مؤلف

۱. در مورد اسم‌های طولانی، همه نام و نسب و کنیه نویسنده در پاورقی نمی‌آید، مثال: حسین بن مسعود بغوی، معالم التنزیل فی التفسیر و التأویل^۱ بغوی، معالم التنزیل ابو جعفر محمد بن حسن طوسی^۲ شیخ طوسی
۲. نام و نام خانوادگی و کنیه مؤلفان مشهور در پاورقی لازم نیست، فقط نام کتاب آن‌ها را می‌آوریم، مثل: کافی، بحارالانوار، وسائل الشیعه، مثنوی، گلستان و...
۳. القاب و عناوین، مثل آیه‌الله، دکتر، مهندس، علامه و... از جلوی نام مؤلف حذف می‌شود؛ مگر این‌که به مرور زمان در مورد اشخاص، علم شده باشد، مثل:

- علامه حلّی، شیخ اشراق، آخوند خراسانی، شیخ انصاری، امام خمینی و...
۴. اگر کتابی دارای دو یا سه نویسنده باشد نام هر سه به همان ترتیب روی جلد کتاب می‌آید، ولی اگر بیش از سه نفر باشد فقط نام اولین نفر می‌آید و عبارت «و دیگران» را به دنبال آن می‌آوریم.
۵. اگر کتاب، گردآوری باشد به جای نام مؤلف، گردآورنده را ذکر می‌کنیم و در جلوی نام وی، داخل پرانتز، کلمه «گردآورنده» را می‌آوریم.
۶. اگر نام مؤلف در خود متن، ذکر شده باشد در پانویست، فقط اسم کتاب را می‌آوریم.
- یادآوری:** تنظیم نباید به گونه‌ای باشد که نام کتاب در متن و نام مؤلف در پاورقی بیاید؛ مگر در موارد ضروری.
۷. نام مصحح و مترجم را به ترتیب، پس از نام کتاب، ذکر می‌کنیم.

صفحه

۱. اگر ارجاع به یک صفحه باشد از نشانه اختصاری «ص» استفاده می‌شود: ص ۲۰.
۲. اگر ارجاع به چند صفحه هم باشد، باز فقط یک «ص» می‌آید.
۳. ترتیب شماره‌ها پس از «ص» این گونه است که شماره کوچک‌تر، سمت راست و شماره بزرگ‌تر، سمت چپ قرار می‌گیرد و میان آن‌ها خط تیره قرار می‌گیرد:
جوادی آملی، وحی در قرآن، ص ۱۴ - ۱۷.

ارجاع بعدی

– اگر ارجاع بعدی بدون فاصله به همان منبع قبلی باشد به ذکر کلمه همان و شماره صفحه اکتفا می‌شود. مثال:

۱. مرتضی مطهری، عدل الهی، ص ۷.
۲. همان، ص ۱۴۰.
- اگر شماره صفحه هم با منبع قبلی، یک‌سان باشد فقط کلمه «همان» را می‌آوریم. مثال:
همان

یادآوری: این شیوه تا پنج صفحه می‌تواند ادامه پیدا کند، اگر بیش‌تر شد باید نام منبع را آورد.
– اگر ارجاع بلافاصله به اثر دیگری از همان نویسنده باشد از کلمه «همو» استفاده می‌کنیم. مثال:

۱. مرتضی مطهری، عدل الهی، ص ۷۰.
۲. همو، انسان در قرآن، ص ۱۸۰.

استناد به مجله‌ها، روزنامه‌ها و مجموعه‌ها

– استناد به مقاله‌ای از مجله:

جعفر سبحانی، «تجربه دینی»، مجله کلام جدید، شماره ۷، ۱۳۸۳، ص ۹۲.

– استناد به مقاله‌ای در مجموعه:

محمدرضا حکیمی، «بر ساحل امامت»، یادنامه علامه امینی، انتشارات سروش، تهران ۱۳۷۲، ص ۵۴.

– در استناد به دائرة المعارف، فرهنگ، دانش‌نامه و لغت‌نامه، ذکر مشخصات چاپ و صفحه، ضرورتی ندارد. در دائرةالمعارف‌ها، عنوان مطلب و نام نویسنده و در فرهنگ‌ها، ذکر عبارت «ذیل کلمه مورد نظر». مثال:

دانش‌نامه جهان اسلام، ج ۲، ذیل آل البیت.

لغت‌نامه دهخدا، ذیل اسفراين.

اگر نام نویسنده مدخل یا مقاله، معلوم باشد به این صورت می‌آوریم:

علی دوانی، «ابن بطوطه»، دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۳.

پاورقی متون ترجمه‌ای

۱. در پانویشت، نام کتاب‌های انگلیسی، خمیده چاپ می‌شود و پس از آن، ویرگول می‌آید.
۲. اولین حرف کتاب‌های انگلیسی، با حروف بزرگ می‌آید. مثل: *Amil*
۳. در برخی کتاب‌های انگلیسی، همه حروف، یک‌سره بزرگ آمده است، در پانویشت ارجاعی نباید این کار را تکرار کرد، بلکه فقط همان حرف نخست به صورت بزرگ می‌آید.
۴. برای تکرار منبع در کتاب‌های لاتین، شایع‌ترین روش این است که با *Ibid* (کوتاه نوشت *ibidem*) نشان داده شود.
۵. اگر متن شلوغ نباشد و یا پاورقی‌های آن زیاد باشد مترجم می‌تواند *Ibid* را به فارسی ترجمه کند؛ یعنی کلمه «همان» را به جای واژه انگلیسی آن بیاورد، اما اگر پانویشت‌های انگلیسی زیاد باشد باید همان کلمه *Ibid* باقی بماند.
مثلاً: *Ibid p. ۲۵*
۶. در آثار ترجمه‌ای معمولاً مترجم می‌تواند شماره‌های پانویشت مؤلف را با شماره‌های خود ادغام کند.
۷. توضیحات مترجم در پانویشت با علامت «م» مشخص می‌شود. اگر ویراستار در کتاب، توضیحات فراوانی در پاورقی آورده با علامت «و» معلوم می‌شود.

شیوه ارجاع APA

- تا به این‌جا درباره شیوه معمول و رایج پاورقی برای ثبت نام مؤلف، کتاب و صفحه سخن می‌گفتیم، اما اخیراً روش دیگری هم رواج پیدا کرده که به شیوه APA مشهور است. در این‌جا روش آن را می‌آوریم.
۱. ابتدا در متن کتاب (نه در پاورقی) این مشخصات سند خود را می‌آوریم: نام و نام خانوادگی، تاریخ چاپ کتاب، صفحه، مثال: (عبدالله جوادی آملی، ۱۳۸۲، ص ۱۴)
 - چنان‌که می‌بینید در این روش، نام کتاب ذکر نشده، آن‌چه که اهمیت دارد، تاریخ نشر اثر است. نام کتاب، در پایان کتاب (فهرست منابع / کتاب‌نامه) می‌آید، به این صورت:
- جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۸۲)، وحی در قرآن، قم، انتشارات اسراء.
 ۲. در مورد ثبت مشخصات «مقاله» هم این‌گونه عمل می‌کنیم:
نام خانوادگی، نام، سال انتشار (داخل پرانتز) عنوان مقاله (در گیومه) نام و نام خانوادگی مترجم، نام مجله، سال، شماره، صفحه.

مثال: رتراود ویلانت (۱۳۸۳)، «جریان‌شناسی تفاسیر»، ترجمه مهرداد عباسی، آیین پژوهش، سال پانزدهم (خرداد و تیر) ش ۸۶، ص ۲۰

شیوه ارجاع به منابع الکترونیکی

- امروزه سروکار مؤلفان و پژوهش‌گران با رایانه، فراوان است و از طریق اینترنت از پایگاه‌های متعدد اطلاع‌رسانی، بهره‌برداری می‌کنند و برای این کار مجبورند نشانی پایگاه‌هایی را که از آن، مطالبی نقل کرده‌اند یادداشت نمایند.
- از سوی دیگر، ماهیت ناپایدار «وب»، مشکلاتی را برای محققان به منظور استناد پایدار به منابع اطلاعاتی الکترونیکی به وجود آورده است. منابع موجود در کتابخانه‌های حقیقی، همواره قابل دسترس هستند و بدون تغییر باقی می‌مانند، اما در منابع الکترونیکی این چنین نیست. مشکلات عمده در استناد به کتاب‌ها و منابع الکترونیکی عبارت‌اند از: ناپدید شدن و یا از میان رفتن اطلاعات در اینترنت و تغییر محتوای اطلاعات، تغییر نشانی دسترسی به منابع در اینترنت.
- به هر ترتیب، شیوه ارجاع به منابع الکترونیکی به شرح زیر است:
- در این خصوص، دو شیوه وجود دارد: ام ال ای (MLA) و ای پی ای (APA). تفاوت عمده این دو روش آن است که اولی، سال نشر را تقریباً در آخر می‌آورد و دومی بعد از نام خانوادگی و نام نویسنده، سال نشر را ذکر می‌کند.

در این میان، شیوه APA رایج‌تر است، لذا ما همین شیوه را توضیح می‌دهیم:

۱. سایت‌های متعلق به سازمان‌ها یا نهادهای خاص:
عنوان سایت، ذکر واژه صفحه اصلی (Home page)، تاریخ انتشار یا آخرین ویرایش، نوع رسانه، نشانه دسترسی (URL)، تاریخ مشاهده.
۲. استناد به مقاله‌های الکترونیکی مجله‌های چاپی:
نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، تاریخ انتشار، عنوان مقاله، نام مجله، دوره، شماره، شماره صفحه، نوع رسانه، نشانه دسترسی (URL)، تاریخ مشاهده.
۳. مقاله‌های قابل دسترسی از طریق سایت‌ها یا صفحات خانگی:
نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، تاریخ انتشار، عنوان مقاله، نام سایت یا صفحه خانگی، نوع رسانه، نشانه دسترسی (URL)، تاریخ مشاهده.
۴. استناد به چکیده مقاله‌ها:
نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، تاریخ انتشار، عنوان کتاب، محل نشر، تاریخ آخرین ویرایش، نوع رسانه، نشانه دسترسی (URL)، تاریخ مشاهده.

۵. استناد به پایگاه اطلاعاتی:

نام پایگاه اطلاعاتی، نوع پایگاه (نظیر پایگاه کتاب شناختی یا تمام متن)، تاریخ انتشار یا آخرین ویرایش، نام شرکت یا سازمان تولید کننده پایگاه، نوع رسانه، نشانه دسترسی (URL)، تاریخ مشاهده.

۶. رسانه‌های ناپیوسته (دیسک فشرده):

- مقاله‌های الکترونیکی مجله‌های چاپی:

نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده مقاله، تاریخ انتشار، عنوان مقاله، نام مجله، سال‌های تحت پوشش، ذکر واژه «دیسک فشرده ROM - CD»، دوره، شماره صفحه.

۷. استناد به پایگاه‌های اطلاعاتی بر روی دیسک فشرده:

نام پایگاه اطلاعاتی، نوع پایگاه (نظیر پایگاه کتاب شناختی یا تمام متن)، تاریخ انتشار، سال‌های تحت پوشش، ذکر واژه «دیسک فشرده CD-ROM»، شرکت تولید کننده یا ناشر محصول.

با ارائه همین مطالب، بحث پاورقی که از مجموعه «آرایه‌های صوری در نگارش» بود به پایان رسید.

نسیب صبح

قابل توجه علاقه‌مندان به شعر و ادب

ضمن سپاس از همدلی و همراهی خوب شما، با توجه به درخواست‌ها و پیشنهادهای شما عزیزان در نظر داریم چند صفحه‌ای از مجله را با نام «نسیب صبح» به شعر و ادب اختصاص دهیم. در این بخش، اشعار شما، نقد و بررسی و چاپ خواهد شد. همچنین معرفی کتاب‌های جدید شعر از قسمت‌های دیگر همین بخش است.

بی‌صبرانه منتظر سروده‌های ناب شما شاعران و علاقه‌مندان به ادبیات هستیم. شعرهای خود را برای ما ارسال کنید، البته با توجه به موارد

زیر:

۱ - شعرهای ارسالی حتماً سروده‌های خودتان باشد.

۲ - نام و نام خانوادگی، شهر و سن خود را زیر سروده‌های‌تان بنویسید.

۳ - این اشعار پیش از این در جای دیگری چاپ نشده باشند.

طبق رسم مجله، به بهترین آثار جوایزی اهدا خواهد شد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی